

Kirkegården

Af Jan Lindhardt

I de fleste kulturer er begravelsespladsen ikke forbundet med kulturen. Men det er den i kristendommen. Kristendommen er i mange henseender dødens religion. Dens vigtigste "logo" er korset, et henrettelsesredskab. Vi har det i vores flag. Havde Jesus levet under den franske revolution, så havde Dannebrog måske afbildet en guillotine. De vigtigste personer i kirkens tidlige historie er martyrerne, der med deres død vidnede om den kristne sandhed. Martyriet ligger som en ballast i kirkens skib. Og kan når som helst blive taget frem igen. I oldkirken havde man ofte den skik at bygge kirker over en martyrs grav. Peterskirken er bygget over Peters formodede grav. Paulskirken i Rom på samme måde. Når den kristne dør, så er hans eller hendes højeste ønske at blive begravet i nærheden af en martyrgrav. Her vil man gerne ligge og sove indtil genoprejsningen på dommens dag. Martyren selv ligger der ganske vist ikke, fordi han er draget til himme**l** direkte. Da der tit ligger en kirke netop på martyrgrav**e**n, så begrav**e**s man altså i nærheden af kirken. Eventuelt inde i den, hvis man var en af samfundets spidse, eller i hvert fald under tagskægget.

Graven må ikke forstyrres, men det betyder ikke, at der er ro på kirkegården. Den inddrages i lighed med forgården til det jødiske tempel som en del af det kirkelige rum. Processionsgangen kan forlænges på denne måde. I øvrigt fungerer kirkegårdene mange steder som det lokale samlingssted, markedsplads og tingsted. Der herskede ingen dødens stilhed her.

Man kan fortælle historien om kulturens fortrængning af døden ud fra kirkegårdens udvikling. I middelalderen begravede man ikke folk så ordnet, som det sker i dag. For det første kom de døde ikke nær så langt ned i jorden. Flere beretninger vidner om, at man kunne finde knoglerester ragende op af jorden. I dag skal den døde jo helt væk, 6 alen under mulde og en moderne kirkegårdsvandrer risikerer ikke at blive grebet om foden af en knokkelhånd. For det andet var de fleste begravelser anonyme, hvilket jo ikke gjorde så meget, for man var

kendt af Kristus, som jo nok skulle finde frem til én, når han skulle genrejse os. Man havde heller ikke senere tiders veludviklede sans for individet og dets rettighe-der. Derfor lagde man folk sammen, eller dele af dem, f. eks. hjerter et sted og knogler et andet sted. De såkaldte ossuarier (samlinger af sorterede knogler), som endnu kan beses ved mange klostre, er et udslag af, at indivi-det endnu ikke er trådt frem som kulturbærende faktor. Endnu er forholdet mellem mennesket og dets rum rela-tivt problemløst. Mennesket er defineret af sit ydre rum og sine bevægelser heri. Det gælder kirken, og det gæl-der kirkegården.

Efter renæssancen træder tanken om have frem. I Italien udvikles en havekunst, som breder sig over det ganske Europa. Naturen er ikke længere den på forhånd givne, men må kultiveres og domesticeres. Mennesket er ska-ber ligesom Gud. Det kan dog ikke skabe noget af intet, men det kan omstrukturere det, som er. Haven er et pro-jekt af den menneskelige fantasi. Fantasien kan tage sig lidt forskellig ud; som en fransk, regelret have eller en mere "naturlig" (men ikke mindre anlagt) engelsk have. Kirkegården bliver en sådan have i det 18. og 19. århun-drede. Forbindelsen med kirken svækkes. De nye store kirkegårde anlægges uden for byerne (Assistens) som rene dødens haver. Den romantiske dyrkelse af døden, som vi finder i det 19. århundredes litteratur, har i reg-len ikke kirken med.

Det svarer til, at meningen med at ligge på en kirkegård ikke længere er at sove de retfærdiges søvn til domme-dag, men at bevare mindet om individet, hvorfor grav-sten og mindesmærker kommer til at indtage en frem-trædende rolle. Egentlig ligger mennesket der ikke læn-gere, for sjælen har fra senmiddelalderen og ikke mindst efter det 16. århundrede fået en langt mere fremtræden-de plads, end den havde tidligere. Sjælen er faret til himmels, og tilbage på kirkegården er kun de jordiske rester. H. C. Andersens mange døde børn fra eventyrene ligger tilsyneladende på kirkegården, men er i virkelig-heden af en engel bragt op til Gud. På trods af den apo-stolske trosbekendelse indeholder troen på "kødets opstandelse og det evige liv", så bliver det i stigende grad vanskeligt at forbinde sjæl og legeme efter døden. Dødens have rummer derfor ikke mennesker, men min-der. Her skal være ro og fred til nostalgisk at mindes

den afdøde. Det er ikke håbet om opstandelse, der er det væsentlige, men sorg over den svundne tid, hvilket også fremgår af talløse grædende engle og knækkede søjler. Og indskrifter:

Hyl Horsens!
Nu er Sorgens Dag
Din trøst er ene nu at græde!
Din store Lichtenberg er død,
O haarde Bud! O hjerte Stød!

(Del af gravskrift over Horsens-købmanden Lichtenberg, 1764)

Dødens have hører egentlig ikke til det ydre rum. Derfor er kirkegården ikke et rum at gå i. Slet ikke med musik eller gæster eller støj. Tonen skal dæmpes ned. Her vil ties.

Løsgørelsen af forbindelsen mellem kirkegård og kirke fuldbyrdes i vort århundrede, hvor de fleste nye kirker bygges uden kirkegård, og hvor begravningspladserne ved mange af de store gamle bykirker nedlægges.

Kirkegårdene synes i øvrigt i nyere tid at gå en glemsel i møde. Et stigende antal begravnes i dag anonymt i en plæne, og alle spor slettes. Det betyder, at kirkegården ikke længere er et mindested, men kun en arbejdsplads for gartnerpersonalet. Dette er naturligvis uholdbart i længden, og man kan allerede nu se tegn på en interessant udvikling, som helt sikkert vil medføre nye tiltag. I nogle henseender vender vi antageligt tilbage til middelalderen, hvor de fleste også blev begravet anonymt, og hvor kirkegården blev brugt som offentligt rum. Derfor udgør kirkegården ikke længere nogen selvfølgelig forgård til kirken. De døde ligger ikke og venter, men er simpelthen forsvundet. Døden er den sidste port ud til intetheden og opløsningen og nu også glemselen. Man forsvinder virkeligt ud i mørket.

Kulturen er underlig synkron på overraskende måder. Der er noget tankevækkende i, at samtidig med at vi langsomt, men ret sikkert går fra en skriftlighedens epoke til en tid præget af mundtlighed, båret af de elektroniske medier, så forsvinder to ting: brevet (og dagbogen), som var individets åndelige testamente til eftertiden; nu tager vi nemlig telefonen, som ikke efterlader

sig spor. Vi vil derfor gå ud af denne tilværelse ukendt for al eftertid. Derfor er det naturligt, at også en anden ting bortfalder, nemlig den individualiserede grav med navnet indskrevet i uforgængelig sten, hvormed "jeg'et" og subjektet kan sætte sig et minde og købe sig til en kort evighed. Nu er man glemt af såvel Vor Herre som af de efterladte.

De mange nye friarealer, som bliver til rådighed, når man ikke skal bruge pladsen til gravstedet, men kun til grave, vil sikkert blive omdannet til parker, således som man bl. a. er i gang med på Assistens i København. Eksperimenter med nyanlagte skovkirkegårde og lignende, fx i Herning, peger i samme retning. Kirkegården bliver igen et offentligt sted, som den var for 500 år siden. Historien gentager sig, men under andre forudsætninger. Vi vil sikkert i fremtiden komme til at opleve teaterforestillinger og rockkoncerter på kirkegårdene.

Dødens have kan blive et levende samlingssted, som den var i middelalderen. Og det er måske heller ikke det ringeste, at vi, som lever vort liv på arven af vore forfædre, også danser på deres grave. Og spiser vor madpakke, hører musik, ser optræden og gør mange andre ting. Vi skal passe godt på vore døde og have dem i kort snor, så de ikke forsvinder fra os. Det er de bedst tjent med. Og vi er tjent med at have fast og god grund under fødderne.

*Jan Lindhardt, Århus.
Docent, dr. theol.*